

ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΚΛΩΝΟΠΟΙΗΣΗ: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗΣ

Ἠθικὴ φιλοσοφία καὶ Βιοηθικὴ

Ὁ ὅρος **ἠθικὴ** ἔχει, ὅπως εἶναι γνωστό, χρησιμοποιηθεῖ γιὰ νὰ ἀποδώ-
σει ποικίλες ἐκφάνσεις τοῦ ἀνθρώπινου βίου¹: πεποιθήσεις, συμπεριφορές,
νόμους – φύσει καὶ θέσει – βάσει τῶν ὁποίων τὸ κοινωνικὸ σύνολο πράτ-
τει, ἀξιολογεῖ, ἐπιλέγει ἢ κρίνει ἀλλὰ χρησιμοποιεῖται καὶ προκειμένου νὰ
σημειοδοτήσῃ τὸ τμῆμα ἐκεῖνο τῶν φιλοσοφικῶν σπουδῶν ποὺ ἀσχο-
λεῖται μὲ τὶς ἀρχές τῶν ἀνθρώπινων ἐνεργειῶν καὶ ὑποχρεώσεων. Ἡ θε-
μελίωση τοῦ κλάδου αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπο-
πειράθηκε νὰ περιγράψῃ κατὰ τὸν καλῦτερο δυνατὸ τρόπο τὸ τί εἶναι
Ἀγαθὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ πῶς θὰ μπορούσε ἐκεῖνος νὰ τὸ κατακτήσῃ,
χωρὶς στὴν προσέγγισή της νὰ παραβλέψῃ ζητήματα τὰ ὁποῖα σήμερα
θὰ ἀποτελοῦσαν θέματα ἀνάλυσης ἐνὸς ἄλλου διεπιστημονικοῦ κλάδου
τῆς ἠθικῆς, ἐκείνου τῆς βιοηθικῆς. Στὴν *Πολιτείαν*², παραδείγματος χάριν,
ἕνας συνομιλητὴς τοῦ Σωκράτη, τοῦ ζητᾶ νὰ περιγράψῃ τὶς προϋποθέσεις
σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες οἱ γονεῖς θὰ ἔπρεπε νὰ φέρνουν στὸν κόσμον τὰ
παιδιά τους. Οἱ ἀπαντήσεις στὸ ἐρώτημα αὐτὸ δὲν εἶναι καθόλου εὐνόη-
τες γιὰ τὸν φιλόσοφο, ποὺ δηλώνει ὅτι προσεγγίζει τὸ ἐρώτημα μὲ τὴ μέ-
γιστη σοβαρότητα, ἐνῶ στὸ ἴδιο ἔργο, λίγο πρὶν³, θίγεται ἕνα ἄλλο ση-
μαντικὸ ζήτημα βιοηθικῆς καθὼς ὑποστηρίζεται ἡ ὑπὸ ὄρους αὐθεντία
τοῦ ἱατροῦ ἐνῶ καὶ συζητοῦνται ὁρισμένες παράμετροι τῆς «εὐθανασίας».

Ἀργότερα, καθὼς ἡ κλασικὴ ἐποχὴ ἔδινε τὴ σκυτάλη στὸν χριστιανι-
σμό, ἡ ἠθικὴ ἀπετέλεσε κατὰ μείζονα λόγο ἀντικείμενο θρησκευτικοῦ
προβληματισμοῦ, μὲ ὅ,τι αὐτὸ συνεπαγόταν γιὰ καίρια φυσικὰ καὶ με-
ταφυσικὰ ἐρωτήματα. Μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ διαφωτισμοῦ ὥστόσο καὶ τὴν

1. A. R. JONSEN, *The Birth of Bioethics*, Oxford & N. York, Oxford University Press, 1998, σσ. 65-89.

2. ΠΛΑΤ., *Πολιτεία*, V, 449 c-450 b.

3. *Αὐτόθι*, 407 c κ. ἐξ.

ἐπιθυμία νὰ ἀποδοθεῖ στὴν ἀνθρώπινη διάνοια ἓνα ἀνεξάρτητο πεδίο ἐνεργειῶν ὅπου νὰ κυριαρχεῖ ὁ ἀνθρώπινος Λόγος, ἐπανῆλθε στὸ προσκήνιο μία αὐτόνομη, φιλοσοφική, λογικοκρατικὴ ἠθικὴ ἢ ὁποῖα καὶ διατηρήθηκε ὥς τὸν 19ο αἰῶνα.

Ἡ **μετά-ἠθικὴ**⁴ ἀπετέλεσε τὸ ἔναυσμα μιᾶς νέας προσέγγισης τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας μέσω τοῦ διαχωρισμοῦ τῆς ἠθικῆς ἀξιολόγησης ἀφ' ἑνὸς τῶν πράξεων καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀντίληψης καὶ τῆς χρήσης ἐννοιῶν ὅπως «καλό» καὶ «κακό», «ὀρθὸ» καὶ «λάθος» κ.λπ. Οἱ Hans Jonas⁵ καὶ Samuel Stumpf⁶ εἶναι οἱ πρῶτοι πού, κατὰ τὰ φαινόμενα, μίλησαν πλεόν ἄνοι-κτὰ γιὰ μία ἀνάγκη σύνδεσης τῆς φιλοσοφίας, καὶ κυρίως τῆς ἠθικῆς, μετὴν τεχνολογία καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν ἰατρικὴ καὶ τὴ βιολογία.

Στρεφόμενοι πρὸς ἠθικοὺς προβληματισμοὺς τέτοιας μορφῆς, οἱ στοχαστὲς τοῦ εἰκοστοῦ πλεόν αἰῶνα, σκιαγραφοῦν τὸ πλαίσιο τοῦ κλάδου τῆς **βιοηθικῆς**, ὡς κλάδου τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας, ὁ ὁποῖος ἔχει ὡς στόχο του – ὑπὸ τὴν εὐρύτερη προοπτικὴ του – τὴν ἠθικὴ ἀξιολόγηση καὶ ἀποτίμηση τῶν συνεπειῶν, – θετικῶν ἢ ἀρνητικῶν – τῆς προόδου τῆς τεχνολογίας, τῆς ἰατρικῆς καὶ τῆς βιοτεχνολογίας στὰ ἔμβια ὄντα καὶ τὸν περιβάλλοντα χῶρο τους. Δύναται δὲ νὰ συμβάλει στὴν ἀποσαφήνιση δυὸ συνήθων, ἀλλὰ ὄχι γι' αὐτὸ λιγότερο σημαντικῶν, πεπλανημένων ἀντιλήψεων⁷:

1. ὅτι ὁ φόβος ἢ ἡ ἐλπίδα συνιστοῦν ἀπὸ μόνον τοὺς αἵτια ἢ ἐπιχειρήματα γιὰ τὴν υἰοθέτηση ἢ ἀπόρριψη μιᾶς πολιτικῆς καὶ

2. ὅτι ἀρκεῖ ἡ κατάδειξη ὀρισμένων πλεονεκτημάτων ἢ μειονεκτημάτων γιὰ νὰ ἐδραιωθεῖ στὴν ἀνθρώπινη σκέψη ἢ αἴσθηση πὼς ἔχουμε κά-θε λόγο νὰ φοβόμαστε ἢ νὰ ἐλπίζουμε – καὶ κατὰ συνέπεια, νὰ ἀπορρίπτουμε ἢ νὰ υἰοθετοῦμε – μιὰ ἄποψη καὶ μιὰ συγκεκριμένη πολιτικὴ ἐπὶ ἐνὸς θέματος.

Οἱ πλεόν βασικὲς ἀρχὲς τῆς ἐπιστήμης τῆς βιοηθικῆς τελοῦν ἀκόμα ὑπὸ συζήτησιν, καθὼς οἱ ποικίλες φιλοσοφικὲς προσεγγίσεις (δεοντολογικὲς, ἀξιολογικὲς, συνεπειοκρατικὲς κ.λπ.) τῶν ἐν λόγῳ ζητημάτων δίνουν ἢ καθεμία καὶ ἀπὸ ἓνα διαφορετικὸ ἐργαλεῖο ἠθικῆς διερεύνησης, τὰ ὁποῖα θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ συνοψίσει σὲ ἀδρεῖς γραμμὲς στὰ ἑξῆς:

4. A. J. AYER, On analysis and Moral Judgments, *Horizon*, vol. 20, 1949.

5. H. JONAS, *The Phenomenon of Life: Toward a Philosophical Biology*, Harper and Row, N. York, 1966.

6. S. E. STUMPF, Some Moral Dimensions of Medicine, *Annals of Internal Medicine*, vol. 64, 1996.

7. Κ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, *Ἡ ἄλλη πλευρὰ τῆς βιοτεχνολογίας*, Ε.Ι.Ε. Συλλογὴ Μορφωτικῶν Ἐκδηλώσεων, Ἀθήνα, Σεπτ. 1998, κεφ. Βιοηθική: Ὅψεις τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ ὀρθοῦ, σσ. 41-53.

- δὲν μποροῦμε νὰ ἀφαιρέσουμε μία ἀνθρώπινη ζωὴ γιὰ νὰ σωθεῖ μία ἄλλη
- θὰ πρέπει νὰ γίνεи κάθε δυνατὴ προσπάθεια ὥστε, σὲ περίπτωση ποὺ διακυβεύονται πολλὲς ἀνθρώπινες ζωές, νὰ σωθεῖ ὁ μεγαλύτερος δυνατὸς ἀριθμὸς ἀνθρώπων
- ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἀντιμετωπίζεται ὁ ἴδιος ὡς σκοπὸς καὶ ὄχι ὡς μέσον
- εἶναι σὲ μεγαλύτερο βαθμὸ ἠθικῶς ἀξιόμεμπτο τὸ νὰ προκαλεῖς κάποια βλάβη ἀπὸ τὸ νὰ ἐπιτρέπεις νὰ συμβαίνει
- ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἠθικῶς ἴσοι καὶ κανεῖς δὲν εἶναι σπουδαιότερος ἀπὸ κανέναν ἄλλο
- ἡ ἀνθρώπινη αὐτονομία (νὰ ἀποφασίζει καὶ νὰ ἐνεργεῖ κάποιος κατὰ τὴ θέλησή του ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἑαυτό του) καὶ ἡ ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια ἀποτελοῦν ἠθικὰ ἀγαθὰ ἰδιαιτέρως σημαντικά
- καὶ ὁ σκοπὸς τέλεσης μίας ἠθικῆς πράξης (ἐκτὸς ἀπὸ τὶς συνέπειές της) ἀποτελεῖ ἐπίσης παράγοντα ἠθικῆς ἀξιολόγησης τῆς πράξης αὐτῆς, καὶ τέλος,
- ὅ,τι φαίνεται νὰ συνάδει πρὸς τὴ φύση θεωρεῖται «καλὸ» ἐνῶ τὸ ἀντίθετο «κακό».

Προφανῶς διαφορετικοὶ ἐκπρόσωποι τῆς βιοηθικῆς, ἀναλόγως πρὸς τὴ φιλοσοφική τους τοποθέτηση, ἐλκύονται ἀπὸ διαφορετικὰ «ἐργαλεῖα ἠθικῆς διευρεύνησης» τῶν ζητημάτων τῆς βιοηθικῆς – ἢ ἀπὸ συνδυασμοὺς τῶν ἐργαλείων αὐτῶν – καὶ ἀπορρίπτουν ἄλλα. Πρόβλημα, ὡστόσο, ἀποτελεῖ τὸ γεγονὸς ὅτι καθεμία ἀπὸ τὶς προσεγγίσεις αὐτές, στὴν περαιτέρω ἀνάπτυξή της καὶ προσπάθειά της νὰ ἀποτελέσει τὴν κύρια ἐξηγητική καὶ νομοθετική ἀρχὴ τῆς βιοηθικῆς, σὲ κάθε ἐπὶ μέρους ζήτημά της, δημιουργεῖ περισσότερα ἐρωτηματικὰ ἀπὸ ἐκεῖνα στὰ ὁποῖα ἐπιχειρεῖ νὰ ἀπαντήσῃ⁸.

Ἐξέχοντα κλάδο τῆς ἐπιστήμης τῆς βιοηθικῆς ἀπετέλεσε μὲ τὴν πάροδο τοῦ χρόνου καὶ τὴν πρόοδο τῆς τεχνολογίας ἡ **γενετική**. Γιὰ τὸν Steve Jones⁹, ἡ γενετικὴ ἀποτελεῖ πλέον στὴν ἐποχὴ μας ἓνα ὑποκατάστατο θρησκείας, σχεδόν, ἓνα δόγμα πίστεως. Ἔτσι, ἀνάλογα μὲ τὶς ἀπόψεις τῶν ἀντιπάλων της ἢ τῶν «πιστῶν» της, ἄλλοτε παρουσιάζεται ὡς κατάρρα ἢ ἀπειλὴ κι ἄλλοτε ὡς ἐπαγγελία ἢ λύτρωση ἐνῶ ἐλλοχεύει ὁ κίνδυνος, κατὰ τὴν κριτικὴ της προσέγγιση νὰ παρασυρθεῖ κανεῖς σὲ τελείως αὐθαίρετες ἠθικολογικὲς (καὶ ὄχι ἠθικὲς) κρίσεις.

8. J. RACHEL, *Ethical Theories and Bioethics, A Companion to Bioethics*, Oxford, ed. H. Kuhse & P. Singer, Blackwell Companions to Philosophy, 1998, σσ. 15-23.

9. S. JONES, *In the Genetic Toyshop*, *New York Review of Books*, vol. XLV, no 7, 1998, σ. 14.

Κλωνοποίηση και ανθρώπινη κλωνοποίηση: Ἡ ἔννοια τοῦ ὄρου καὶ ἡ ἐξελικτική της πορεία

Οὐσιώδες ζήτημα τῆς γενετικής ἀποτελεῖ, τὶς τελευταῖες δεκαετίες τῶν εἰκοστοῦ καὶ εἰκοστοῦ πρώτου αἰώνα, ἡ **κλωνοποίηση**. Ὁ ὅρος «κλώνος» στὴ χρήση του στὸν τομέα τῆς βιοϊατρικῆς, δηλώνει μία ὄντοτητα ἀπολύτως ὅμοια πρὸς κάποια ἄλλη ἢ τὸ μέλος μιᾶς ὁμάδας ταυτόσημων ὁμοίων. Χρησιμοποιεῖται δηλαδή προκειμένου νὰ περιγράψει ἕναν ὁργανισμό ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὸ γενετικὸ ἀντίγραφο ἐνὸς ἄλλου «πρωτότυπου», «ἀρχετυπικοῦ» ὁργανισμοῦ (εἴτε πρόκειται γιὰ ὁλόκληρο τὸν ὁργανισμό αὐτὸ εἴτε γιὰ ὁποιαδήποτε τμήματά του).

Ἡ κλωνοποίηση ὡς αὐτόνομο φαινόμενο ἀποτελοῦσε ἀνέκαθεν ἕνα φυσικὸ γεγονός καθὼς ὑπάρχουν ὁργανισμοὶ οἱ ὁποῖοι ἀναπαράγονται μὲ αὐτὸν τὸν τρόπο ἐκ φύσεως, εἴτε μέσω γονιμοποίησης (μονοζυγωτικοὶ δίδυμοι) εἴτε χωρὶς γονιμοποίηση (μονοκύτταροι ὁργανισμοί, πρωτόζωα ἢ κατώτεροι πολυκύτταροι ὁργανισμοί). Ὁ ὅρος κλωνοποίηση, ὡστόσο, χρησιμοποιεῖται πλέον γιὰ τὴν περιγραφή μιᾶς μὴ φυσικῆς (ἀ-σεξουαλικῆς) ἀναπαραγωγῆς ταυτόσημων ὁργανισμῶν, γενικότερα στὰ θηλαστικὰ καὶ εἰδικότερα στὸν ἄνθρωπο¹⁰.

Παρ' ὅλο ποὺ ἡ κλωνοποίηση τοῦ ἀνθρώπου ὑπῆρξε ἀντικείμενο πολλῶν συζητήσεων κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνα, οἱ ἐπιστήμονες καὶ οἱ στοχαστὲς ξεκίνησαν νὰ ἀντιμετωπίζουν σοβαρὰ τὸ θέμα ἀπὸ τὴ δεκαετία τοῦ 1960 κι ἔπειτα¹¹ καὶ κυρίως μετὰ τὸ 1970, ὅταν καὶ στὸ χῶρο τῆς φιλομορφίας καὶ τῆς λογοτεχνίας ἄρχισαν νὰ θίγονται παρόμοια ζητήματα – ἔστω καὶ μὲ ὑπερβολικὸ πολλὰς φορὲς τρόπο¹². Τὸν Μάιο

10. J.A. ROBERTSON, Liberty, Identity and Human Cloning, *Texas Law Review*, 1998, in <http://www.humancloning.org/liberty3.htm> (15 Apr. 2007) καὶ C.M. KLUNGMAN, and T.H. MURRAY, Cloning, Historical Ethics and NBAC, in *Biomedical Ethics Reviews: Human Cloning*, Totowa, N.J., Humana Press Inc., τ. 5, 1998, σσ. 3-50.

11. Ὁ γενετιστὴς καὶ μοριακὸς βιολόγος J. Lederberg, κάτοχος τοῦ Βραβείου Νόμπελ τὸ 1958 (σὲ ἡλικία μόλις 33 ἐτῶν), ὑπῆρξε ὁ πρῶτος ὑπέρμαχος τῆς κλωνοποίησης στὸ ἄρθρο του Experimental Genetics and Human Evolution, *The American Naturalist*, τ. 100, ἀρθ. 915, 1966, σσ. 519-531. Ἡ ἔκδοση τοῦ ἁρθροῦ αὐτοῦ ἀπετέλεσε τὸ ἑναυσμα μιᾶς σειρᾶς ἀντιπαράθεσων τοῦ νομπελίστα συγγραφέα μὲ τὸν ἐκπρόσωπο τῆς συντηρητικῆς μερίδας τῆς βιοηθικῆς Leon Kass, ὁ ὁποῖος ὑποστήριζε κατὰ τὴν πρώην ἐκείνη ἐποχὴ ἐκκίνησης τῶν ζητημάτων βιοηθικῆς ὅτι «ἡ προγραμματισμένη ἀναπαραγωγή τοῦ ἀνθρώπου, στὴν πραγματικότητα θὰ τοῦ στερήσει αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν ιδιότητά του: τοῦ ἀνθρώπου».

12. Πβ. π.χ. τὰ βιβλία τῶν A. TOFFLER, *Future Shock*, Bantam Books, 1970, καὶ D. RORVIK, *In His Image: Toward Cloning of a Man*, 1978 τὴν ταινία τοῦ Woody Allen, *Sleeper*, τὸ 1973, καθὼς καὶ τὴν ταινία τοῦ Franklin J. Schaffner, *The Boys from Brazil*, τὸ 1978, ποὺ ἀφύπνισαν σὲ μεγάλο βαθμὸ τὸ μὴ ἐπιστημονικὸ κοινό, σχετικὰ μὲ τὰ ἠθικὰ ζητήματα τῆς ἀνθρώπινης κλωνοποίησης.

τοῦ 1961 ὁ πτυχιούχος βιολογίας καὶ συνεργάτης τοῦ περιοδικοῦ *The Atlantic Monthly*, James Watson, δημοσίευσε ἓνα ἄρθρο ὑπὸ τὸν τίτλο «Moving Toward the Clonal Man», ὅπου γιὰ πρώτη φορὰ ἐκφράζονταν ἀνοιχτὰ προβληματισμοὶ καὶ ἐνδοιασμοὶ γιὰ ζητήματα ἠθικῆς ποὺ ἀφοροῦσαν τὴν ἀνθρώπινη κλωνοποίηση. Τὸ 1979 δὲν εἶχε ἐπισήμως κλωνοποιηθεῖ στὰ ἐργαστήρια γενετικῆς βιολογίας κανένα πειραματόζωο, ὥστόσο οἱ ἐπιστήμονες δήλωναν, ὅτι ὑπῆρχε πλέον ἡ γνώση καὶ ἡ δυνατότητα γιὰ τὴν τέλεση μιᾶς τέτοιας διαδικασίας. Ἐτσι, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1984 στὸ περιοδικὸ *Science*, οἱ D. Solter καὶ J. Mc Grath δημοσίευσαν τὰ ἀποτελέσματα ἀπὸ τὰ πειράματά τους σὲ λευκὰ ποντίκια, δηλώνοντας ὅτι: «ἡ κλωνοποίηση θηλαστικῶν μὲ ἀπλὴ μεταφορὰ κυτταρικοῦ πυρήνα, εἶναι πλέον βιολογικῶς ἐφικτή».

Οἱ Keith Campbell καὶ Ian Wilmut μὲ τὴν ἐρευνητικὴ τους ομάδα, στὶς 5 Ἰουλίου τοῦ 1996, ἀνακοίνωσαν στὸ Ἰνστιτοῦτο Roslin, στὸ Ἐδιμβούργο, τὴ γέννηση τῆς Dolly, τοῦ προβάτου ποὺ ὑπῆρξε τὸ πρῶτο θηλαστικὸ ποὺ ἀναπαρήχθη μὲ κλωνοποίηση, μέσω τῆς διαδικασίας μεταφορᾶς κυτταρικοῦ πυρήνα. Καὶ παρ' ὅλο ποὺ στὶς 14 Φεβρουαρίου τοῦ 2003 ἡ Dolly ὑπεβλήθη σὲ εὐθανασία, λόγω σοβαρῶν ἀσθενειῶν, τῶν ὁποίων ἡ αἰτία πιθανότατα ὀφειλόταν στὸν τρόπο γέννησής της, ὑπῆρξε ἀσφαλῶς ἡ ἀρχὴ γιὰ ὅσα ἀκολούθησαν καὶ μέλλουν νὰ ἀκολουθήσουν.

Θεραπευτικὴ καὶ ἀναπαραγωγικὴ κλωνοποίηση

Ἡ διαδικασία τῆς κλωνοποίησης στὰ ἀνώτερα θηλαστικὰ καὶ τὰ τελευταῖα χρόνια στὸν ἄνθρωπο διακρίνεται σὲ μοριακὴ, κυτταρικὴ καὶ ἐμβρυακὴ κλωνοποίηση καὶ σὲ μεταφορὰ κυτταρικοῦ πυρήνα¹³. Ἡ **μοριακὴ κλωνοποίηση** πραγματοποιεῖται ἀπὸ μέρη τοῦ DNA τὰ ὁποῖα περιέχουν γονίδια καὶ τὰ ὁποῖα ἀντιγράφονται ἐργαστηριακά, ἐνδυναμώνονται τεχνητὰ καὶ φιλοξενοῦνται σὲ ἓνα κύτταρο-φορέα. Ἡ διαδικασία αὕτὴ ἀποτελεῖ βασικὴ ἐφαρμογὴ τῆς τεχνολογίας ἀνάγνωσης τοῦ DNA καὶ ὁδηγεῖ στὴ φαρμακευτικὴ παραγωγὴ οὐσιῶν (π.χ. ἰνσουλίνης) γιὰ τὴν καταπολέμηση ἀσθενειῶν (ὅπως π.χ. ὁ διαβήτης).

Ἡ **κυτταρικὴ κλωνοποίηση** ἀναπαράγει, σὲ ἐργαστηριακὴ καλλιέργεια, σωματικὰ κύτταρα, προκειμένου νὰ δημιουργήσῃ ἀντίγραφα τους, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν τὴν ὀνομαζόμενη **κυτταρικὴ γραμμὴ** καὶ εἶναι ἀκριβῆ ἀντίγραφα τῶν πρωτοτύπων τους. Καὶ ἡ διαδικασία αὕτὴ στοχεύει κυ-

13. A. LONGSTON, *The Ethics of Human Cloning, RS 350 Independent Study*, Saint Vincent College, 1999 εἰς: <http://faceweb.stvincent.edu/academics/religiousstu/writings/longston1.html>.

ρίως, στη χρήση τῶν κυττάρων σὲ πειραματικὲς δοκιμασίες καὶ ἐνίοτε στὴν παραγωγή φαρμακευτικῶν οὐσιῶν.

Πλέον ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ **ἐμβρυακὴ κλωνοποίηση**, ἡ ὁποία μπορεῖ νὰ διαρεθεῖ σὲ τρεῖς διαδικαστικὲς κατηγορίες: τὴ **βλαστομερική διαχώριση**, τὴ **βλαστοκυτταρική διαίρεση** (διχοτόμηση)¹⁴ καὶ τὴν **πυρηνική μεταφορά**. Ἡ **πυρηνική μεταφορά** ἀποτελεῖ τὴν πλέον ἐξελιγμένη μορφή κλωνοποίησης καὶ συνίσταται στὴ μεταφορά τῶν πυρήνων τῶν βλαστομερῶν ἐνὸς ἐμβρύου, σὲ στάδιο 6-8 κυττάρων, στὸ κυττόπλασμα ἐνὸς ὠαρίου ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἔχει ἀφαιρεθεῖ τὸ γενετικὸ ὕλικὸ (δηλ. ὁ πυρήνας), ἐνῶ μὲ τεχνητὸ τρόπο τὰ μέρη αὐτὰ συνδυάζονται καὶ συνενώνονται. Ἡ διαδικασία αὐτὴ ὁδηγεῖ σὲ ἀνάπτυξη ἐνὸς ἐμβρύου, γονιδιακοῦ ἀντιγράφου τοῦ φορέα τοῦ πυρηνικοῦ βλαστομεροῦς. Πολὺ σημαντικὴ ἐξέλιξη ὑπῆρξε τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἴδια αὐτὴ διαδικασία μπορεῖ πλέον νὰ ἐπιτελεστεῖ μὲ τὴν ἀντικατάσταση τοῦ πυρήνα τοῦ βλαστομεροῦς ἀπὸ τὸν πυρήνα ἐνὸς ἀπλοῦ σωματικοῦ κυττάρου ἐνὸς ἐνήλικα, διαδικασία ἡ ὁποία ὁδηγεῖ στὴν τεχνητὴ, γενετικὴ κλωνοποίηση τοῦ δότη τοῦ κυττάρου, στὴν κλωνοποίηση δηλ. τοῦ ἐνήλικα-δότη.

Ἡ ἐμβρυακὴ κλωνοποίηση ἀποτελεῖ μαζὶ μὲ τὴ μοριακὴ καὶ τὴν κυτταρική, τὴ βασικὴ πηγὴ τῆς κατηγορίας κλωνοποίησης ποὺ ὀνομάζεται **θεραπευτικὴ σὲ ἀντιδιαστολὴ πρὸς τὴν ἀναπαραγωγικὴ κλωνοποίηση**. Ἡ **θεραπευτικὴ κλωνοποίηση** καλεῖται νὰ καλύψει κυρίως τὶς ἀνάγκες παραγωγῆς μοσχευμάτων προκειμένου γιὰ τὴ θεραπεία ἀσθενειῶν. Πρόκειται δηλαδή, γιὰ μία στοχευμένη ἀναπαραγωγὴ ἐμβρύων μὲ ἀπώτερο σκοπὸ τὴ χρήση τους ὡς παρόχων ἀνθρώπινων ὀργάνων. Καθὼς ἡ διαδικασία αὐτὴ εἶναι σαφὲς ὅτι ἔχει τὴ δυνατότητα νὰ μειώσῃ τὴ θνησιμότητα καὶ τὸν πόνο καὶ νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀπαρχὴ εὐζωίας καὶ μακροζωίας, γιὰ περισσότερα ἀνθρώπινα ὄντα, εἶναι πιὸ εὐκόλο νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ στὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ ἐγείρῃ λιγότερες ἀντιρρήσεις.

Ἡ προσέγγιση τῆς κλωνοποίησης ἀπὸ τὴ σκοπιὰ ἠθικῶν φιλοσοφικῶν θεωριῶν

Ἡ δεοντολογικὴ προσέγγιση

Εἶναι εὐλόγο, ὅταν ἐπιθυμεῖ κανεὶς νὰ ἐξετάσῃ τὶς ἠθικὲς παραμέτρους

14. Ἡ βλαστομερική διαχώριση προέρχεται ἀπὸ τὸν διαχωρισμὸ τοῦ ἐμβρύου ἀμέσως μετὰ τὴν τεχνικὴ του γονιμοποίηση (2-8 κύτταρα). Κάθε κύτταρο ὀνομάζεται βλαστομερὲς καὶ εἶναι ἀπολύτως ἱκανὸ νὰ ἀναπαράγῃ ἕναν νέο, ὁλοκληρωμένο ὄργανισμὸ. Στὴν βλαστοκυτταρική διχοτόμηση ἕνα ἔμβρυο τὸ ὁποῖο ἔχει προέλθει ἀπὸ φυσικὴ γονιμοποίηση διαχωρίζεται σὲ δυὸ πανομοιότυπα ἡμίσεα τὰ ὁποῖα ἐὰν μεταφερθοῦν καὶ ἐπωασθοῦν σὲ μήτρα θὰ δώσουν, μέσω τεχνητῆς διάκρισης, δυὸ πανομοιότυπους διδύμους.

τῶν ζητημάτων τῆς βιοηθικῆς μέσω μιᾶς ἀπόλυτης προσέγγισης, ἡ φιλοσοφικὴ θεωρία ποὺ θὰ τῆς παράσχει τὴ βάση τῆς θεωρητικῆς ἠθικῆς ἀξιολόγησης, νὰ εἶναι δεοντολογικὴ (: ὁρισμένες ἀρχές ἢ κανόνες ὀφείλουν νὰ ἀκολουθοῦνται ἀπαρέγκλιτα καὶ χωρὶς ἐξαιρέσεις). Ἡ πλέον χαρακτηριστικὴ τῶν προσεγγίσεων αὐτῶν εἶναι ἀσφαλῶς ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Kant.

Ὅπωςδήποτε, ὅ,τι διατείνεται ἡ κατηγορικὴ προσταγὴ δὲν εἶναι μακρὰν αὐτοῦ ποὺ οἱ στοχαστὲς τῆς βιοηθικῆς φιλοσοφίας θὰ ἐπιθυμοῦσαν, ὥστε νὰ λυθοῦν, ἀποτελεσματικὰ καὶ ἐξ ὁλοκλήρου, τὰ ἠθικὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦν τὸν συγκεκριμένο κλάδο: οἱ ἀποφάσεις μας, ἡ ἐπιλογὴ δηλαδὴ τῶν πράξεών μας, νὰ δύναται νὰ καταστεῖ καθολικὸς νόμος.

Μιὰ τέτοια προσέγγιση τῆς βιοηθικῆς προβληματικῆς γενικὰ – καὶ τῆς ἀνθρώπινης κλωνοποίησης εἰδικότερα – ὥστόσο, σίγουρα δὲν ἀποτελεῖ ἓνα ἠθικὸ μοντέλο προσφιλὲς στὸν τρόπο σκέψης τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου αἰῶνα, καθὼς ἡ συνεχὴς πρόοδος τῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς βιοτεχνολογίας τὸ καθιστοῦν μᾶλλον παρωχημένο. Ἡ πραγματικότητα, ὅπως διαγράφεται τουλάχιστον στὴν ἐξέλιξη τῆς βιοτεχνολογίας, μᾶλλον ἀφήνει «ἀκάλυπτους» τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ γερμανοῦ στοχαστῆ ὅσον ἀφορᾷ στὴν πίστη του γιὰ τὴν ὑπέρβαση τῶν προσωπικῶν ἐπιθυμιῶν, ἐπιδιώξεων καὶ συμφερόντων, μέσω τῆς χρήσης τοῦ Λόγου ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο.

Ἡ μέθοδος τῆς γενικευμένης ἀπορίας, ἡ ἀναζήτησις τῆς καθολικοποίησης τῶν ἐκάστοτε ἐπιλογῶν μας, στὴν περίπτωση τῆς κλωνοποίησης ποὺ ἐξετάζουμε, κατὰ πάσα πιθανότητα, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἐφαρμογή. Ἡ ἀπόλυτη υἱοθέτηση τοῦ καντιανοῦ ἠθικοῦ μοντέλου¹⁵ προφανῶς δὲν θὰ εἶχε κὰν ὀδηγήσει στὴν ἐξέλιξη τῆς βιοϊατρικῆς καὶ βιοτεχνολογίας, ὥστε νὰ μπορεῖ νὰ τεθεῖ τὸ δίλημμα τῆς ἀνθρώπινης κλωνοποίησης, ἀφοῦ καὶ μόνο ἡ υἱοθέτηση τοῦ βασικοῦ κανόνα τῆς καντιανῆς ἠθικῆς δεοντολογίας, δηλ. ἐκείνου τῆς μεταχείρισης τοῦ ἀνθρώπου ὡς σκοποῦ καὶ ποτὲ μόνον ὡς μέσου, θὰ εἶχε ἀποτρέψει ἤδη τὴν μεταμόσχευση ὀργάνων ἀπὸ ἄνθρωπο σὲ ἄνθρωπο, τὴ συζήτηση γιὰ τὴν εὐθανασία σὲ κάθε της μορφὴ καὶ πολλὰς ἀπὸ τὶς μεθόδους ἐξωσωματικῆς γονιμοποίησης (π.χ. τὴν χρῆση παρένθετης μητέρας, τοὺς δότες γενετικοῦ ὕλικου, κ.λπ.).

Εἴτε πρόκειται λοιπὸν γιὰ θεραπευτικὴ εἴτε γιὰ ἀναπαραγωγικὴ κλωνοποίηση, ἡ καντιανὴ ἠθικὴ δὲν θὰ μποροῦσε, ἀρχικῶς τουλάχιστον, νὰ δώσει καταφατικὴ ἀπάντηση. Ἡ ἐλευθερία τῆς βούλησης σὲ παρόμοιες περιπτώσεις, ὅπως ἡ ἐμπειρία ἔχει μέχρι στιγμῆς ἀποδείξει στίς συζητήσεις

15. Πβ. Θ. ΠΕΛΕΓΡΙΝΗ, *Ἠθικὴ φιλοσοφία*, Ἀθήνα, Ἑλληνικὰ Γράμματα, 1997, σσ. 81-84.

ἐπὶ τοῦ θέματος, δὲν εἶναι ἐφικτὸ νὰ προσαρμοσθεῖ, ὥστε νὰ ἀποτελέσει καθολικὸ ἠθικὸ νόμο. Πόσο εὐκόλο θὰ ἦταν, γιὰ κάποιον ποὺ πάσχει ἀπὸ μία ἀνίατη ἀσθένεια καὶ γνωρίζει ὅτι ἡ κλωνοποίηση μπορεῖ νὰ τοῦ προσφέρει τὴ δυνατότητα ζωῆς, νὰ ἀπορρίψει τὴν ἐπιλογὴ αὐτὴ ἐπειδὴ σύμφωνα πρὸς τὴν καντιανὴ ἐπιταγὴ, ὀφείλει νὰ ὑπερβεῖ τὸ ἀτομικὸ του συμφέρον, μόνο καὶ μόνο γιὰτὶ ὡς ἔλλογο δὲν ἀντιλαμβάνεται ὅτι αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ καταστεῖ καθολικὸς νόμος γιὰ εὐνόητους λόγους;

Ἡ ἐγγενής, ὡστόσο, αὐτὴ ἀντίφαση, ἡ ὁποία οὕτως ἢ ἄλλως ἐνυπάρχει στὴ θεωρία τῆς κατηγορικῆς προσταγῆς τοῦ Kant, διαθέτει ἓνα θετικὸ σημεῖο ὅσον ἀφορᾷ τὴ συμβολή της στὸν τομέα τῆς βιοηθικῆς: ὡς δεοντολογικὴ – καὶ ἄρα ἀπόλυτη προσέγγιση (absolute rule approach) – δὲν βασίζεται στὴν προκατάληψη, τὴ διαίσθηση ἢ τὴ σύγχυση¹⁶. Πολλὰ ἐπιχειρήματα καὶ ἀναλύσεις, ἄλλωστε, ποὺ ἀναπτύχθηκαν μέσα στὸ πλαίσιο ἀνάλογων «ἀπόλυτων» προσεγγίσεων ἀπετέλεσαν σημαντικὰ στοιχεῖα συζήτησης στὴν ἐξέταση θεμάτων βιοηθικῆς. Ἡ ἀποδοχὴ ἢ ἡ ἀπόρριψή τους δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ χωρὶς σοβαρὴ ἐνασχόληση μὲ τὸ ἀρχικὸ συστηματικὸ, φιλοσοφικὸ τους πλαίσιο.

Ἡ συνεπειοκρατικὴ προσέγγιση

Ὁ ὠφελισμὸς ἀποτελεῖ τὴν ἐπικρατέστερη σύγχρονη προσέγγιση ἀπὸ πλευρᾶς συνεπειοκρατικῶν θεωριῶν. Οἱ ὠφελιστὲς ἐφαρμόζουν τὴν ἀρχὴ τῆς μέγιστης ὠφέλειας σὲ ὅλες τὶς περιστάσεις προκειμένου νὰ ἀποφανθοῦν ποιά πράξη θὰ προσφέρει τὸ μεγαλύτερο δυνατὸ ἀγαθό, στὸ μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀνθρώπων· αὐτὴ ἡ πράξη εἶναι κατόπιν ὀρθὴ καὶ ὑποχρεωτική. Ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ὠφελιμότητος εἶναι δυνατὸν νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ὠφελιστὴ στοχαστὴ, κατὰ περίπτωσιν, στὴ διατύπωση καὶ ἄλλων, μικρότερης σπουδαιότητος, κανόνων προκειμένου γιὰ τὴ μελλοντικὴ ἐξασφάλιση τῆς μεγαλύτερης δυνατῆς ὠφέλειας¹⁷.

Στὴν περίπτωσιν τῆς ἀνθρώπινης κλωνοποίησης, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ὁποίας ἐξετάζουμε ἐδῶ τὴν ὠφελιστικὴν θεωρίαν, πολὺ εὐκόλα θὰ μπο-

16. Πβ. J. BOYLE, An Absolute Rule Approach, *A Companion to Bioethics*, ed. H. Kuhse & P. Singer, Oxford, Blackwell Companions to Philosophy, 1998, σ. 78.

17. Χωρὶς νὰ ἀποτελεῖ ἄμεσο ἀντικείμενο τῆς παρούσας μελέτης, πρέπει νὰ παρατηρήσουμε στὸ σημεῖο αὐτό, συμφωνώντας μὲ τὸν R. H HARE (A Utilitarian Approach, *A Companion to Bioethics*, ed. H. Kuhse & P. Singer, Blackwell Companions to Philosophy, Oxford, 1998) ὅτι ἡ ὠφελιστικὴ θεωρία, παρ' ὅλο ποὺ λαμβάνεται συνήθως ὡς ἀμιγῶς συνεπειοκρατικὴ, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ διαθέτῃ καὶ μιᾶς μορφῆς δεοντολογικὸ χαρακτήρα· ὅποια-δήποτε ἐπαρκὴς ἠθικὴ θεωρία δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τῆς καὶ ὀρισμένες ἀρχές (τὰ δέοντα πράττειν) ἐκτὸς ἀπὸ τὶς συνέπειες. Ὑπὸ κανονικὲς συνθήκες, κρίνουμε τὴν ὀρθότητα μιᾶς πράξης ἀπὸ τὴ συμμόρφωσή της πρὸς κάποιες ἀρχές ἢ κανόνες, καὶ οἱ ἀρχές αὐτὲς κρίνονται ἀπὸ τὶς συνέπειες τῆς συμμόρφωσής μας πρὸς αὐτές.

ροῦσε κανείς νὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι ἡ ἀπάντηση εἶναι ξεκάθαρη: ναί, δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ μὴν προβοῦμε στὴν κλωνοποίηση ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ αὐτὴ θὰ ἀποφέρει ὀφέλη στὸ ἀνθρώπινο γένος. Ἰδιαίτερα δὲ στὴ θεραπευτικὴ κλωνοποίηση, αὐτὸ καθίσταται προφανές, ἐφ' ὅσον – ἀκόμη καὶ ἂν τὸ κλωνοποιημένο ἔμβρυο θεωρηθεῖ «ἄνθρωπος» – δὲν ὑφίσταται στὴ θεωρία αὐτὴ ἡ τροχοπέδη τοῦ καντιανοῦ περιορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὡς σκοποῦ στὴν ὁποία ἀναφερθήκαμε παραπάνω.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἀναπαραγωγικὴ κλωνοποίηση, ἐὰν ἀποδειχθεῖ ὅτι αὐτὴ τελικῶς θὰ ἐπιφέρει περισσότερα ὀφέλη στὴν ἀνθρώπινη κοινωνία, ἀσφαλῶς καὶ ὀφείλει νὰ γίνεῖ ἀποδεκτὴ. Ἄν π.χ. ἡ κλωνοποίηση ἐνὸς παιδιοῦ τὸ ὁποῖο σκοτώθηκε σὲ ἓνα δυστύχημα δύναται νὰ προκαλέσει περισσότερη εὐτυχία καὶ λιγότερο πόνο στοὺς γονεῖς του καὶ στοὺς οἰκεῖους του, εἶναι εὐνόητο ὅτι ἀποτελεῖ ἠθικῶς ὀρθὴ πράξη ἐφ' ὅσον – ἀκόμη καὶ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν μία πιθανὴ δυσάρεστη ἐπίπτωση στὴν ψυχολογία τοῦ κλώνου – ἡ κλωνοποίηση ἐπέφερε μεγαλύτερο ὄφελος (εὐτυχία) σὲ μεγαλύτερο ἀριθμὸ ἀνθρώπων (δυὸ γονεῖς καὶ ἀρκετοὶ συγγενεῖς καὶ οἰκεῖοι). Σὲ ἓνα ἄλλο παράδειγμα, τὸ ὁποῖο συνήθως προβάλλουν ὡς ἐπιχείρημα ὑπὲρ τοῦ ἀντιθέτου οἱ ἀντίπαλοι τῆς κλωνοποίησης, τὴ δημιουργία δηλαδὴ στρατοῦ κλώνων γιὰ ἀνάλωση στὰ πεδία τῶν μαχῶν, ὁ ὠφελισμὸς θὰ ἀντέτεινε τὸν ἰσχυρισμό, ὅτι ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν θὰ διέφερε σὲ τίποτα ἀπὸ ἓναν ὁποιονδήποτε ἄλλο στρατὸ ἀποστέλλεται στὴ μάχη, γιὰ λόγους ὠφέλειας τοῦ πολυαριθμότερου κοινωνικοῦ συνόλου, ἀφοῦ, ἂν λαμβάνεται ὡς ἄνθρωπος, ὁ κλώνος ὀφείλει νὰ τυγχάνει ἴδιας ἀντιμετώπισης μὲ ὁποιονδήποτε ἄλλον ἄνθρωπο¹⁸ ἐνῶ ἂν λαμβάνεται ὡς «κτῆμα» τοῦ ἀνθρώπου, τότε εἶναι σαφές ὅτι μπορεῖ νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἐλεύθερα, γιὰ ὅποιον σκοπὸ προσφέρει ὄφελος στὸ ἀνθρώπινο γένος.

Εἶναι ὅμως ἀκριβῶς ἔτσι τὰ πράγματα; Ἀποτελεῖ δηλαδὴ ἡ ὠφελιστικὴ προσέγγιση τὸ ἄλλοθι καὶ τὸ ἔρεισμα τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ἀνθρώπινης θεραπευτικῆς καὶ ἀναπαραγωγικῆς κλωνοποίησης; Δὲν εἶναι εὐδιάκριτη, λόγου χάριν, ἡ ἀπάντηση ποὺ θὰ μπορούσε νὰ δώσει ἓνας ὠφελιστὴς στὴν παρατήρηση ὅτι τὰ κλωνοποιημένα ἔμβρυα, τῶν ὁποίων τὰ ὄργανα προτιθέμεθα νὰ χρησιμοποιήσουμε ἢ τῶν ὁποίων τὴν καταστροφὴ ἐπιφέρουμε, γιὰ νὰ ἐρευνήσουμε πιθανὲς ἀσθένειες πρὶν ἀπὸ μία κύηση, εἶναι περισσότερα σὲ ἀριθμὸ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ποὺ θὰ διασωθεῖ ἢ τὸ ἔμβρυο ποὺ τελικῶς θὰ κυοφορηθεῖ. Ἡ ἀκόμη, στὴν παρατήρηση ὅτι ἡ μακροζωία καὶ ἡ εὐζωία μεγάλου ἀριθμοῦ ἀνθρώπων, ποὺ θὰ κάνουν χρῆση τῶν ὀφελῶν τῆς κλωνοποίησης, ἐνδέχεται νὰ προκαλέσει

18. J. S. MILL, «κάθε ἓνας νὰ μετρᾷ ὡς ἓνας καὶ κανείς νὰ μὴ μετρᾷ γιὰ πάνω ἀπὸ ἓνας», *Ὡφελισμὸς* (μτφρ. Κ. Μετρίνου), Ἀθήνα, Ἀναγνωστίδης, χ.χ., σ. 91.

βλάβη στο σύνολο των κατοίκων του πλανήτη (ύπερπληθυσμός, ανεπάρκεια πηγών διατροφής και αγαθών, ανεργία κ.λπ.).

Ένδεχομένως μάλιστα, ή ωφελμιστική προσέγγιση να αδυνατεί ούτως ή άλλως να υποστηρίξει την αποδοχή της ανθρωπίνης κλωνοποίησης πριν να είμαστε σε θέση να υπολογίσουμε επακριβώς τα όφελη και τις ζημιές και πριν εξασφαλίσουμε ότι θα υπάρχει ή δυνατότητα σε όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους να επωφεληθούν και να μετέχουν σε αυτήν, έφ' όσον βεβαίως το επιθυμούν (οικονομική ισότητα, διασφάλιση υλικοτεχνικής υποδομής κ.λπ.).

Ωστόσο, κατά την άποψή μας, εάν ή θεωρία του ωφελισμού «πεισθεί» να προσαρμόσει την ανστηρή εφαρμογή της βασικής της θέσης για μία ακόμη φορά (όπως συνέβη κατά τη διεύρυνση του ποσοτικού υπολογισμού της ήδονης του Bentham από τον Mill και σε ποιοτικό) ώστε να προσαρμοσθεί στις απαιτήσεις των αιτημάτων ήθικης του είκοστού πρώτου αιώνα, έχει, θεωρητικά τουλάχιστον, τη δυνατότητα να αποτελέσει έναν φιλοσοφικό τρόπο προσέγγισης βασικών έρωτημάτων βιοηθικού χαρακτήρα. Έκείνο που θα μπορούσαμε να προτείνουμε είναι μία υιοθέτηση της διάστασης της πιθανότητας στον υπολογισμό των συνεπειών, κατά την επιλογή της ήθικως όρθης πράξης, της αποδοχής, δηλαδή, μιας δυνατότητας προσωπικής αντίληψης και εκτίμησης των δεδομένων, των καταστάσεων και των υπό εξέταση περιπτώσεων. Κάτι τέτοιο ίσως προσέφερε την πιο αποδεκτή προσωρινή λύση σύγχρονης συστηματικής προσέγγισης των ζητημάτων της βιοηθικής. Η προσφιλής, κατόπιν, στον ωφελισμό, επαγωγική μέθοδος, θα ήταν δυνατόν να αποτελέσει, με την πάροδο του χρόνου και τη συλλογή στοιχείων πολλαπλών μεμονωμένων περιπτώσεων¹⁹, τη βάση για τη διατύπωση – αν όχι μιας γενικής ήθικης αρχής – τουλάχιστον γενικών ήθικων κανόνων, προκειμένου για μία ασφαλή προσέγγιση των προβλημάτων της βιοηθικής.

Γενικότερα συμπεράσματα

Σε βασικά ζητήματα του ανθρώπου βίου, όπως και σε ούσιώδη φιλοσοφικά διλήμματα, είναι φυσικό να υπάρχουν πάντα θέσεις που συγκρούονται μεταξύ τους. Όσοι απωθούνται από την ιδέα της ανθρωπίνης κλωνοποίησης συνήθως προβάλλουν ένστάσεις στις ακόλουθες πιθανότητες:

- i. μαζική παραγωγή ανθρωπίνων όντων για χρήσεις ανάρμοστες σε ανθρώπινες προσωπικότητες

19. Σε πολύ άδρες γραμμές κάτι ανάλογο με το περιεχόμενο του δικονομικού όρου «δεδικασμένο», όπου εφαρμόζοντας μία κατά περίπτωση προσέγγιση (case approach) με τον

- ii. υποβιβασμός της ανθρώπινης ταυτότητας, και αξιοπρέπειας
- iii. περιπτώσεις μητέρας-κόρης ή πατέρα-γιού που θα είναι δίδυμοι
- iv. περίπτωση γυναίκας που θα μπορεί να κυφορήσει και να γεννήσει ένα γενετικό αντίγραφο του εαυτού της, του συζύγου της ή ακόμα και ενός από τους γονείς της
- v. ή γέννηση «αντικαταστάτη» του πεθαμένου παιδιού ενός ζευγαριού
- vi. ο έγωκεντρισμός – ή τα όποια άλλα κίνητρα – όσων θα επιθυμήσουν να κλωνοποιήσουν τον εαυτό τους
- vii. ή απόπειρα του ανθρώπου να υποκαταστήσει τη Φύση ή τον Θεό.

Επιπροσθέτως, όσοι θεωρούν ότι η κλωνοποίηση αποτελεί μία ήθικα πεπλανημένη επιλογή, παραθέτουν και ήθικους λόγους, όρισμένοι εκ των οποίων συνίστανται στα παρακάτω:

- i. δεν αποτελεί τη μοναδική λύση σε κανένα πρόβλημα και σε καμία ανθρώπινη τραγωδία
- ii. υίοθετεί ένα μοντέλο μειωτικό της αξίας και της μοναδικότητας του ίδιου του ανθρώπου καθώς και του (των) κλώνου (ων) του και ένδεχομένως της αξίας της ίδιας της ζωής
- iii. υποσκάπτει τη δομή της οικογένειας και της ανθρώπινης κοινωνίας
- iv. δημιουργεί πίεση για τη χρήση της τεχνολογίας αυτής από ανθρώπους χωρίς αντίστοιχη οικονομική δυνατότητα ή απαραίτητη παιδεία
- v. δεν μπορούμε να γνωρίζουμε επακριβώς τις συνέπειές της.

Από την άλλη μεριά, οί υποστηρικτές της ανθρώπινης κλωνοποίησης θεωρούν ότι η άποψη υπό την οποία πρέπει να την προσεγγίσουμε, είναι να αναρωτηθούμε εάν οί ωφέλειες από κάτι τέτοιο είναι μεγαλύτερες για τον άνθρωπο απ' ό,τι οί κίνδυνοι. Τα βασικότερα επιχειρήματά τους είναι:

- i. ή θεραπευτική κλωνοποίηση θα σώσει ζωές που διαφορετικά θα ήταν καταδικασμένες
- ii. θα αποτρέψει την έμπορία οργάνων
- iii. οί κλώνοι, υπό τη μορφή των έμβρύων, χρησιμοποιούνται για προγεννητικό έλεγχο και έρευνα πιθανών ασθενειών χωρίς τον παραμικρό κίνδυνο για το έμβρυο που τελικά θα κυφορηθεί
- iv. οί κλώνοι θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην έρευνα κατά των ανίατων ασθενειών και για την τελική έγκριση φαρμάκων

υπάρχοντα ήθικο-φιλοσοφικό «έξοπλισμό» και παρακολουθώντας τις εξελίξεις και τις συνέπειες, θέτουμε τις βάσεις για τη διατύπωση εξηγητικού κανόνα (rule) εντός του πλαισίου μίας γενικότερης θεωρίας (principle). Για την case approach πβ. J. RACHEL, *Ethical Theory and Bioethics, A Companion to Bioethics*, Oxford, ed. H. Kuhse & P. Singer, Blackwell Companions to Philosophy, 1998 και R. H. HARE, *A Utilitarian Approach*, *αυτόθι*.

- v. θα εξασφαλίζουν στους ανθρώπους, όσους τὸ ἐπιθυμοῦν, ἐνὸς εἵδους «ἀθανασία»
- vi. θα βελτιώσουν σὲ πολὺ μεγάλο βαθμὸ τὴν ποιότητα καὶ ἀποδοτικότητα τοῦ ἀνθρώπινου δυναμικοῦ τῆς κοινωνίας
- vii. θα μποροῦν νὰ ἀπαλύνουν ἢ καὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὴν πίκρα καὶ τὸ πένθος τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχουν χάσει προσφιλῆ τους πρόσωπα.

Εἶναι πραγματικὰ δύσκολο νὰ προβλέψει κανεὶς τί ἐπιφυλάσσει τὸ μέλλον στὴν περίπτωση πού, τελικῶς, οἱ ὑποστηρικτὲς τῆς ἀνθρώπινης κλωνοποίησης «ὑπερισχύσουν» στὴν ἐπιχειρηματολογία τους κατὰ τὶς συζητήσεις τῶν διαφόρων Ἐπιτροπῶν Βιοηθικῆς σὲ διεθνὲς ἐπίπεδο. Ἴσως, ἡ παγκόσμια κοινωνία νὰ μὴν εἶναι ἔτοιμη ἀκόμη ἠθικά, πολιτικά, πολιτιστικά καὶ οἰκονομικὰ νὰ ἀντιμετωπίσει μία τέτοια πιθανότητα. Οἱ ἀλλαγὲς ἀσφαλῶς θὰ εἶναι τεράστιες, εἴτε πρόκειται νὰ εἶναι θετικὲς εἴτε ἀρνητικὲς, καὶ χρειάζεται μεγάλη ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ὠριμότητα προκειμένου νὰ χειρισθεῖ κανεὶς τὸ ζήτημα αὐτό, ἀποσκοπώντας στὰ ὀφέλη καὶ μόνο ποὺ μπορεῖ νὰ ἀποδώσει. Ἡ δύναμη, ποὺ προσφέρεται στὰ χέρια τοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴ δυνατότητα τῆς κλωνοποίησης, εἶναι τεράστια καὶ γι' αὐτὸ ἡ γοητεία ποὺ ἀσκεῖ εἶναι ἀσφαλῶς πολὺ μεγάλη. Χρειάζεται διαρκὲς ἐνημέρωση γιὰ ὅλες τὶς ἐπιστημονικὲς ἐξελίξεις, πλήρης διαφάνεια, παιδεία καὶ ἐπαγρύπνηση ἀπὸ ὅλους μας, καὶ ὄχι μόνον ἀπὸ τοὺς εἰδικούς, ἂν πρόκειται νὰ καταρρίψουμε τελικὰ ἄλλο ἓνα «ὄχυρό» τῆς Φύσης. Παρόμοιες ἐνέργειες σὲ ἄλλους τομεῖς στὸ παρελθόν θὰ πρέπει νὰ μᾶς ἔχουν διδάξει τουλάχιστον αὐτό.

E. ΣΒΙΤΖΟΥ
(Ἀθῆναι)

HUMAN CLONING: A CRITICAL APPROACH OF THE ISSUE

S u m m a r y

In the early sixties, the discussion on human reproduction had already risen as a very interesting idea, when books and films, along with serious biological and medical researches, had found in human cloning a favourite issue. In 1996, the birth of Dolly changed the way of our concerning with the subject and in 2004, Dr Zavos' claims of having successfully cloned human embryos, really called the attention to the responsibility of all parts related to the matter, one way or another.

The paper focuses on human cloning, examining both its therapeutic aspects and its reproductive purposes, from a philosophical point of view. The two main theories that provide the ethical tools for our approach are the deontological and the utilitarian one. They both offer justifications or refutations, of various topics related to the general issue, and it's up to us to decide which one will probably fulfill the premises for a general moral principle, suitable to deal with the matter in the 21st century, before everything slithers away beyond our reach.

Irene SVITZOU